

ӘДЕБИ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ КӨМЕГІМЕН ТАЛДАУ ТАПСЫРМАЛАРЫН ҚҰРАСТЫРУ

Козгаранова Жазира Нурлановна

«№ 5 жалпы білім беретін орта мектебі»

КММ, қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

zhazokk.86@mail.ru

Қазақстан Республикасы Ақтөбе қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада әдеби шығармаларды оқыту үдерісінде жасанды интеллект құралдарын пайдалану арқылы талдау тапсырмаларын құрастырудың тиімділігі қарастырылады. Қазіргі цифрлық қоғам жағдайында білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды қолдану өзекті мәселеге айналып отыр. Әсіресе жасанды интеллект негізіндегі платформалар әдеби мәтіндерді талдау, шығармашылық тапсырмалар әзірлеу, оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту және білім алушылардың қызығушылығын арттыру бағытында маңызды рөл атқарады. Зерттеу барысында әдеби шығармаларды оқытудағы жасанды интеллектінің мүмкіндіктері, мәтіндік талдау тапсырмаларын автоматты құрастыру ерекшеліктері және олардың оқыту сапасына әсері қарастырылады. Сонымен қатар ғалымдардың цифрлық педагогика мен жасанды интеллект туралы ғылыми тұжырымдары негізінде әдеби білім берудің жаңа бағыттары сараланады.

Кілт сөздер: *жасанды интеллект, әдебиет оқыту, мәтін талдау, цифрлық педагогика, сыни ойлау, шығармашылық тапсырма, әдеби шығарма, инновациялық технология, ChatGPT, білім беру.*

Қазіргі білім беру жүйесі қоғамдағы технологиялық өзгерістермен тығыз байланысты дамып келеді. ХХІ ғасырда цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы оқыту әдістерін жаңартуға, білім беру мазмұнын жетілдіруге және оқушының танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік беруде. Соның ішінде жасанды интеллект технологиялары білім беру саласының маңызды компонентіне айналып отыр.

Жасанды интеллект – адам ойлау эрекеттеріне ұқсас процестерді орындай алатын технологиялық жүйе. Бүгінгі таңда ол мәтін құрастыру, ақпарат талдау, аударма жасау, тапсырма дайындау, сөйлеуді тану сияқты көптеген қызметтерді жүзеге асырады. Бұл мүмкіндіктер білім беру саласында, әсіресе әдебиет пәнін оқытуда кеңінен қолданылуда.

Әдебиет – тек көркем мәтінді оқыту ғана емес, ол оқушының рухани дүниесін қалыптастыратын, эстетикалық талғамын дамытатын, адамгершілік құндылықтарды меңгертетін маңызды пән. Сондықтан әдеби шығармаларды талдау барысында оқушылардың сыни ойлау қабілетін, шығармашылық көзқарасын және мәтінмен жұмыс жасау дағдыларын дамыту ерекше маңызға ие. Ғалым Қ. Жұмалиев әдеби шығарманы оқытуда мәтінді терең талдаудың қажеттілігін атап көрсетіп, көркем туындыны жан-жақты түсіндіру оқушының әдеби танымын қалыптастыратынын айтқан [1].

Қазіргі кезеңде әдеби шығармаларды оқытуда жасанды интеллект құралдарын пайдалану мұғалім жұмысының тиімділігін арттырып, оқушылардың қызығушылығын күшейтуге мүмкіндік береді. Әсіресе ChatGPT секілді платформалар мәтіндік талдау тапсырмаларын құрастыруда, кейіпкерлерді салыстыруда, композициялық құрылымды талдауда және

Жасанды интеллект технологиялары білім беру саласында оқытуды дербестендіруге, оқу материалдарын бейімдеуге және бағалау жүйесін жетілдіруге ықпал етеді. ЮНЕСКО сарапшылары жасанды интеллектіні білім беруді жаңғыртудың маңызды құралы ретінде қарастырады [2]. Олардың пікірінше, жасанды интеллект білім алушылардың қажеттілігіне сәйкес оқу материалдарын ұсынуға және интерактивті оқыту ортасын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Әдебиет сабағында жасанды интеллект құралдарын қолдану бірнеше бағытта жүзеге асады:

- мaтiндiк талдау тапсырмаларын кұрастыру;
- кейiпкерлерге мiнездеме беру;
- шығарманың идеялық мазмұнын анықтау;
- композициялық талдау жасау;
- эссе және шығармашылық жұмыстар әзiрлеу;
- пiкiрталас сұрақтарын дайындау;
- оқушылардың жауаптарын талдау.

Бұл технологиялар мұғалiмнiң уақытын үнемдеп қана қоймай, оқу процесiн қызықты әрi интерактивтi етедi.

Әдеби мaтiндi талдау – күрделi танымдық процесс. Ол оқушыдан мaтiндi түсiну, интерпретациялау, кейiпкерлер әрекетiн бағалау, авторлық идеяны анықтау сияқты дағдыларды талап етедi. Жасанды интеллект осы процестердi ұйымдастыруда тиiмдi кұрал бола алады.

Мысалы, [ChatGPT](#) платформасы әдеби шығармаға байланысты түрлi деңгейдегi тапсырмаларды жылдам кұрастыра алады. Мұғалiм белгiлi бiр шығарманы енгiзу арқылы:

- мазмұндық сұрақтар;
- аналитикалық тапсырмалар;
- салыстырмалы талдау жұмыстары;
- шығармашылық эссе тақырыптары;
- кейiпкерлерге психологиялық мiнездеме жасау тапсырмаларын ала алады.

Мысалы, Мұхтар Әуезовтiң «Көксерек» әңгiмесiн оқыту барысында жасанды интеллект мынадай тапсырмалар ұсына алады:

1. Кұрмаш пен Көксерек арасындағы байланысты талдаңыз.
2. Табиғат пен адам арасындағы қайшылық қалай берiлген?
3. Көксерек бейнесiнiң символдық мәнiн түсiндiрiңiз.

4. Эңгіменің трагедиялық сипатын дәлелдеңіз.

Мұндай тапсырмалар оқушының мәтінді тек мазмұндап беруімен шектелмей, терең талдау жасауына мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі мақсаттарының бірі – оқушылардың сыни ойлау қабілетін қалыптастыру. Ғалым Джон Дьюи сыни ойлауды адамның мәселені саналы түрде талдап, дәлелдер арқылы қорытынды жасай алу қабілеті ретінде сипаттайды [3].

Жасанды интеллект құралдары әдеби шығармаларды талдауда оқушыларға түрлі көзқарастарды салыстыруға мүмкіндік береді. Мысалы, бір кейіпкердің әрекетіне бірнеше тұрғыдан баға беретін тапсырмалар құрастыру арқылы оқушылардың аналитикалық ойлау қабілеті дамиды.

Мысалы:

- Абай бейнесін қазіргі заман жастарының көзқарасымен талдаңыз;
- Бақтығұл әрекетін әлеуметтік әділетсіздікпен байланыстырыңыз;
- Қамардың трагедиясын қазіргі қоғам мәселелерімен салыстырыңыз.

Осындай тапсырмалар оқушының тек әдеби білімін емес, әлеуметтік және философиялық көзқарасын да қалыптастырады.

Әдебиет сабағында шығармашылық жұмыстар ерекше орын алады. Жасанды интеллект бұл бағытта да тиімді көмекші құрал бола алады. Мысалы, оқушыларға:

- альтернативті финал жазу;
- кейіпкер атынан хат құрастыру;
- диалог жалғастыру;
- шығарма желісі бойынша подкаст сценарийін жасау;

- кейіпкер күнделігін жазу сияқты тапсырмалар ұсынуға болады.

Мысалы, «Қыз Жібек» жырын өткенде:

«Егер Төлеген қазіргі заманда өмір сүрсе, оның әрекеті қандай болар еді?» деген тапсырма оқушылардың креативті ойлауын дамытады.

Ғалым Л. Выготский шығармашылық әрекет баланың ойлау қабілетін жетілдіретінін атап көрсеткен [4]. Сондықтан жасанды интеллект көмегімен дайындалған шығармашылық тапсырмалар әдебиетті оқытудың тиімділігін арттырады.

Әр оқушының қабылдау деңгейі мен қызығушылығы әртүрлі. Жасанды интеллект осы ерекшеліктерді ескеріп, тапсырмаларды бейімдеуге мүмкіндік береді.

Мысалы:

- үлгерімі төмен оқушыларға қарапайым мазмұндық сұрақтар;
- орта деңгейлі оқушыларға аналитикалық тапсырмалар;
- жоғары деңгейлі оқушыларға зерттеушілік және салыстырмалы жұмыстар беріледі.

Бұл тәсіл оқушылардың білім деңгейіне сәйкес даму мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Ғалым Б. Блум оқытуды дараландыру білім сапасын арттыратынын дәлелдеген [5].

Жасанды интеллект мұғалімнің кәсіби қызметін жеңілдетеді. Әдебиет пәні мұғалімі көбіне мәтіндік тапсырмалар, эссе тақырыптары, тест сұрақтары мен талдау материалдарын әзірлеуге көп уақыт жұмсайды. Ал жасанды интеллект бұл процесті автоматтандыруға көмектеседі.

Мысалы, мұғалім бірнеше минут ішінде белгілі бір шығарма бойынша:

- БЖБ/ТЖБ тапсырмаларын;

- пікірталас сұрақтарын;
- кейіпкер кестелерін;
- әдеби теорияға байланысты тапсырмаларды әзірлей алады.

Сонымен қатар жасанды интеллект оқушылардың жауаптарын талдап, жиі кездесетін қателерді анықтауға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллектінің тиімділігімен қатар, кейбір кемшіліктері де бар. Біріншіден, кей платформалар қазақ тіліндегі мәтіндерді толық деңгейде түсіне бермейді. Бұл әдеби талдауда қателіктердің туындауына себеп болуы мүмкін.

Екіншіден, оқушылардың дайын жауаптарға тәуелді болып қалу қаупі бар. Егер оқушы тапсырманы өздігінен ойламай, тек жасанды интеллект ұсынған мәтінді қолданса, шығармашылық қабілеті төмендеуі мүмкін.

Үшіншіден, әдеби шығармаларды талдау барысында эмоциялық және эстетикалық қабылдау маңызды рөл атқарады. Ал жасанды интеллект адамның рухани сезімін толық алмастыра алмайды. Сондықтан мұғалімнің бағыттаушы рөлі әрдайым сақталуы қажет.

Қорыта айтқанда, әдеби шығармаларды оқытуда жасанды интеллект көмегімен талдау тапсырмаларын құрастыру – қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды инновациялық бағыттардың бірі. Бұл технологиялар оқушылардың мәтінді терең түсінуіне, сыни ойлау қабілетін дамытуға, шығармашылық белсенділігін арттыруға және әдеби білімді сапалы меңгеруіне мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект мұғалімнің уақытын үнемдеп, оқыту процесін интерактивті әрі тиімді етеді. Сонымен қатар дербестендірілген оқыту жүйесін қалыптастыруға жағдай жасайды. Дегенмен жасанды интеллект мұғалімнің орнын толық алмастыра алмайды. Әдебиетті оқытуда эмоциялық қабылдау, рухани тәрбие және адамаралық қарым-қатынас маңызды орын алады.

Сондықтан әдеби шығармаларды оқытуда жасанды интеллект құралдарын дәстүрлі педагогикалық әдістермен үйлестіре қолдану – білім беру сапасын арттырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Жұмалиев Қ. Әдебиет теориясы. – Алматы: Мектеп, 1969. – 243 б.
2. [UNESCO: Artificial Intelligence and Education](#)
3. John Dewey How We Think. – Boston: D.C. Heath & Co, 1910. – 224 p.
4. Lev Vygotsky Imagination and Creativity in Childhood. – Moscow: Progress Publishers, 1997. – 96 p.
5. Benjamin Bloom Taxonomy of Educational Objectives. – New York: Longmans, Green and Co, 1956. – 207 p.
6. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2010. – 368 с.